

L'acció educativa municipal a Barcelona, a favor de la interculturalitat i la cohesió social

Marleny Colmenares. Programa d'Acció Territorial de l'Institut Municipal d'Educació de Barcelona

En els últims anys, al paisatge humà de la ciutat ha augmentat molt la diversitat per la ràpida i important arribada de persones nouvingudes de països i cultures molt diversos. Aquesta nova realitat ens planteja reptes i oportunitats que impliquen la coresponsabilitat del conjunt de la societat. En aquest context de més complexitat i diversitat, cal treballar per reforçar els vincles comuns a partir de les diferències.

En l'àmbit educatiu l'arribada de població immigrada d'altres països es tradueix a la nostra ciutat en una presència important de nois i noies de nacionalitat estrangera en el sistema educatiu: el 12,5% de l'alumnat és estranger (21.058 persones). La distribució d'aquest alumnat en la xarxa sostinguda amb fons públics és d'un 77% a l'escola pública (16.243) i d'un 23% a la concertada (4.815). L'acció educativa municipal afronta aquesta realitat a partir d'uns principis d'escola de proximitat, equitat, qualitat i participació. Creiem en l'educació com un instrument clau per fer possible igualar les persones en oportunitats sigui quina sigui la seva procedència social, però sabem que partim de situacions de diferències i que per fer possible l'equitat ens cal tenir en compte les desigualtats reals que hi ha. Aconseguir una societat cohesionada que garanteixi el progrés és un objectiu dels poders públics, però necessita actituds solidàries de les persones en els àmbits individual i col·lectiu. La responsabilitat d'aquesta gran fita ha de ser compartida.

La concreció de l'acció educativa municipal per aconseguir aquest objectiu es basa en tres grans àmbits d'acció:

- Accions implementades en cooperació amb l'Administració educativa: aules d'acollida, gestió de l'escolarització, suport a l'estudi, ajuts de menjador, llibres i material escolar, etc.
- Accions de promoció educativa i atenció a la diversitat: programes culturals als instituts, cicles de cinema, audiència pública als nois i noies de Barcelona, etc.

• Accions de participació ciutadana: Fòrum d'Educació i Immigració del Projecte Educatiu de Ciutat de Barcelona.

Pel que fa a les accions de participació ciutadana destaquem la recent celebració de les IX Jornades del Projecte Educatiu de Ciutat: Educació, Interculturalitat i Cohesió Social, on ha tingut un paper rellevant el Fòrum d'Educació i Immigració del PECB,¹ que ha aportat la seva experiència i coneixements en relació amb el tema, ja que els seus representants són persones que treballen amb i per a la inclusió de les persones immigrades des de diferents àmbits d'acció i procedències territorials de la ciutat. Un dels resultats és la declaració de les IX Jornades del Projecte Educatiu de Ciutat: Educació, Interculturalitat i Cohesió Social, «Barcelona, compromesa per una ciutadania inclusiva». El valor d'aquesta declaració és el fet d'haver estat construïda de forma participativa i de ser assumida com a patrimoni pedagògic col·lectiu per les prop de dues-centes

institucions i entitats compromeses amb el PEC de Barcelona. Per tal de posar en context aquesta declaració, expliquem a continuació què és el Projecte Educatiu de Ciutat i quins són els seus objectius i les seves funcions.

El Projecte Educatiu de Ciutat

Aquest és un instrument de governança educativa que es basa en la participació ciutadana, la planificació estratègica i la coresponsabilitat social en l'educació formal, no formal i informal, i que expressa la vocació de Barcelona com a ciutat educadora. En el marc del PEC els agents socials es reconeixen com a agents educatius i es plantegen col·lectivament quins són els grans reptes de l'educació a la ciutat.

Aquesta xarxa educativa ciutadana elabora una diagnosi i proposa un compromís ciutadà en el qual les entitats es comprometen a actuar de manera intencional i articulada en el desenvolupament de projectes i accions educatives. En l'etapa actual, la xarxa educativa de la ciutat està integrada per les institucions i les entitats que assumeixen el Compromís ciutadà² per una educació al servei de la cohesió social.

1. Objectius

Els objectius prioritaris del PECB, sintetitzats en lemes, representen els con-

1. PECB: Projecte Educatiu de Ciutat de Barcelona.

2. Aquest document es pot consultar a: http://www.bcn.es/jimeb/pec/catala/08_jornades/docs/declaracio_plenari_PEC_BCN_07.pdf.

tinguts que comparteix la comunitat ciutadana compromesa en el projecte. Aquests continguts els elabora la mateixa comunitat al llarg del procés de participació i es recullen en les declaracions de les jornades que organitza el PECB. En aquest sentit, el procés participatiu 2006-2007, en el marc de les VII Jornades, va elaborar els cinc objectius prioritaris següents, que orientaran la tasca de les institucions i les entitats de la xarxa durant el període 2008-2011.

1. L'escola no està sola educant. Cal desenvolupar projectes integrals d'educació en xarxa que integrin les aportacions de les famílies, les escoles, les entitats culturals, les associacions i les empreses educatives, el món del treball i els mitjans de comunicació.

2. Volem construir la xarxa educativa de la ciutat. Cal articular projectes educatius de proximitat amb un gran projecte col·lectiu que comparteixi tota la ciutat.

3. L'educació dels infants i els joves és una responsabilitat compartida. Volem contribuir a millorar l'èxit escolar i la igualtat d'oportunitats educatives per a tothom.

4. Barcelona és i vol ser en el futur un gresol cultural. Cal augmentar la capacitat de les institucions educatives formals i no formals per educar en la diversitat.

5. Els valors democràtics són la base de la convivència. Cal continuar educant per a la ciutadania inclusiva i solidària.

2. Funcions

El Projecte Educatiu de Ciutat té com a funcions les següents: construir una xarxa educativa integrada, informar de tot allò que és rellevant per a l'educació a la ciutat i visualitzar-ho, marcar tendències en l'acció educativa, coordinar i dinamitzar processos educatius per optimitzar recursos a partir de la col·laboració institucional, cohesionar territoris educatius a diferents escales, detectar nous problemes i buscar maneres de donar-hi resposta. A través del pla d'acció aspirem a generar una dinàmica de treball i participació que contribueixi d'una manera significativa al desenvolupament d'aquestes funcions.

La xarxa educativa de Barcelona ha configurat el Pla d'acció 2008-2011 del Projecte Educatiu de Ciutat, els continguts i l'estructura del qual s'articulen a partir de quatre àmbits d'actuació: Ciutadania i convivència, Diversitat i igualtat d'oportunitats, Educació compartida, i Construïm la xarxa educativa de la ciutat (relacionat directament amb el Consell Directiu). Als àmbits es vinculen quatre fòrums com a grups impulsors: Ciutadania i educació, Èxit escolar per a tothom, Educació i immigració, i Educació i lleure.

3. Declaració de les IX Jornades del PEC de Barcelona: educació, interculturalitat i cohesió social³

Dins les diverses accions que porta a terme el PECB hi ha la celebració anual d'unes jornades que en cada edició se centren en un tema de treball. Al de-

sembre del 2008 es van celebrar les IX Jornades, que es van centrar en el lema «Educació, interculturalitat i cohesió social». Cal dir que aquestes jornades s'emmarcaven en la celebració del 2008 com l'any Europeu del Diàleg Intercultural, a la qual la ciutat de Barcelona s'ha sumat. La comunitat educativa compromesa amb el PECB va participar activament en la definició del programa de les jornades, i va crear un gran espai de debat i reflexió al voltant d'un document base sobre el tema que ens va portar a aquesta declaració col·lectiva i participada.

El document base de la declaració es va crear a partir del Comitè Científic, que per encàrrec del Consell Directiu del PEC va ser el responsable de la seva elaboració, i es va obrir a les aportacions del conjunt de la ciutat.

Formaven el Comitè Científic una trentena de persones provinents de diversos àmbits d'acció i nivells de responsabilitat —universitari, escolar, associatiu i institucional— i de diverses procedències territorials de la ciutat, per tal de garantir una representació àmplia i el més completa possible dels diversos agents educatius i socials que treballen en relació amb el tema.

Els objectius següents conformaven el document base de la declaració:

1. Formar part del patrimoni de política educativa de la ciutat, producte d'un procés participatiu que pretén

3. www.bcn.cat/educacio/pec Declaració de les IX Jornades del PEC de Barcelona

constituir-se en un marc general a partir del qual generar tant processos de debat i reflexió com propostes concretes d'actuació en un tema que és cabdal per a la ciutat.

2. Emmarcar-se en la celebració de l'Any Europeu del Diàleg Intercultural.

3. Recollir els acords de la comunitat educativa compromesa amb el Projecte Educatiu de Ciutat de Barcelona mitjançant un procés participatiu.

4. Ser un marc de referència en el qual defensar mesures globals i de fons, tenint en compte que la realitat és canviant i complexa.

Declaració

Les IX Jornades del Projecte Educatiu de Ciutat de Barcelona se centren en el tema «Educació, interculturalitat i cohesió social», i s'emmarquen en la celebració de l'Any Europeu del Diàleg Intercultural, al qual la nostra ciutat s'ha sumat. El tema escollit està vinculat a l'objectiu «Barcelona és i vol ser en el futur un gresol cultural», de la declaració aprovada l'any passat pel Plenari del PEC «El compromís ciutadà per una educació al servei de la cohesió social».

Aquest document recull els acords de la comunitat educativa compromesa amb el Projecte Educatiu de Ciutat de Barcelona mitjançant un procés participatiu i contribueix, d'aquesta manera, a incrementar el patrimoni pedagògic i polític col·lectiu de la ciutat.

Constatem que:

Barcelona és una ciutat cosmopolita, oberta, amb un passat forjat gràcies a l'acció col·lectiva de milers de persones que hi han viscut, i amb un futur prometedor que, igual que en altres èpoques, ve marcat per la diversitat dels habitants que decideixen viure-hi.

Aquesta diversitat s'ha fet palesa en els últims anys a causa de la important arribada de persones de països i cultures molt diverses. Prova d'això és que hem passat del 2,7% de població estrangera l'any 2000 al 17,3% el 2008. Aquesta diversitat cultural ens plante-

ja reptes importants i oportunitats en un escenari internacional de complexitat i globalització.

Barcelona s'enfronta al repte d'assolir plenament un concepte de ciutadania inclusiva que superi el discurs del «nosaltres» i l'«ells». Com la resta d'entorns urbans del planeta, no està exempta de viure enmig de la cruïlla que genera la tensió «inclusió-exclusió». La convivència i la cohesió social no són gratuïtes, cal construir-les i treballar-les de manera col·lectiva amb recursos econòmics i socials, des de la coresponsabilitat dels diferents agents socials implicats i amb la voluntat, el compromís explícit i el paper actiu dels poders públics. D'altra banda, la convivència i la cohesió social no només han de tenir en compte raons culturals, sinó també aspectes d'arrel socioeconòmica. Els fluxos migratoris internacionals no s'originen a Barcelona, però la ciutat en viu les conseqüències, fet que en molts casos depassa i condiciona les accions que es poden portar a terme en el nostre entorn local.

Enfocar la diversitat cultural des d'una perspectiva d'oportunitat implica que persones vingudes de diferents llocs del món aprenguem a viure juntes aquí i avui, i que ens nodrim mútuament per incrementar les nostres capacitats i els nostres valors humans en benefici del nostre progrés econòmic i social. Cal educar la mirada de la societat per reconèixer que els barcelonins i les barcelonines

d'avui dia som diversos pel que fa a l'origen, les creences i els valors, sense perdre el sentit comú de pertinença que ens fa a tots iguals en drets, llibertats i responsabilitats. Cal una societat plural, i no una pluralitat de societats, fet que ens portaria a la segregació i la desigualtat.

Fortaleses i debilitats en el nostre context educatiu i social

Barcelona és una ciutat que disposa d'actius importants per afrontar els reptes que cal assolir. El nou context institucional i legislatiu del sistema educatiu, i el caràcter compromès i plural del conjunt de membres de la comunitat educativa en són un bon exemple, tot i que encara cal cobrir dèficits importants de formació en tots els nivells. Barcelona té sensibilitat educativa, i bona mostra d'això és el mateix PEC, la xarxa educativa de la ciutat. Tanmateix, alguns indicadors ens informen de l'existència d'un elevat fracàs escolar lligat a la classe social, l'origen cultural i possiblement a l'origen ètnic, així com d'un percentatge encara baix de continuïtat dels fills i filles de famílies immigrades en els estudis postobligatoris, o del fet que la xarxa escolar finançada amb fons públics no acull en igualtat de condicions aquest alumnat. Copsem que es manté una tendència que explica, i fins i tot justifica, la desigualtat social des de la diferència cultural. També volem recordar que tenim desigualtats invisibilitzades en l'accés a les

activitats d'educació en el lleure, i que esdevé necessari incrementar la formació de la població adulta amb baix nivell formatiu perquè desenvolupi la seva funció educadora amb la màxima garantia possible.

Si bé aquest és l'escenari, no hem volgut fer una anàlisi des del pessimisme, sinó des de la confiança, i totes les nostres propostes parteixen tant del fet d'entendre la ciutat i l'educació des d'una perspectiva global, com del fet de tenir en compte la diversitat de dinàmiques que es donen als diferents territoris de la ciutat. Barcelona és plena de bones pràctiques que es duen a terme als barris (com ara els plans educatius d'entorn, els projectes «Temps de barri, temps educatiu compartit», els plans comunitaris, els consells escolars de districte, etc.) i val la pena donar-les a conèixer i difondre-les.

Per tot això optem:

- Per la interculturalitat com a model de gestió de la diversitat cultural a la nostra ciutat, entenent la interculturalitat com la interacció i el diàleg constructiu entre persones d'origens diversos que tenen la possibilitat de generar noves expressions culturals a través del respecte i del reconeixement mutu.
- Per la protecció i la promoció de la diversitat cultural, orientades a garantir els drets humans i el respecte a les llibertats fonamentals. Això implica posar especial èmfasi en els

aspectes comuns que ens uneixen, fomentant els vincles i la interacció positiva entre els ciutadans i ciutadanes sobre la base d'un patrimoni cultural de la societat d'acollida que es recrea i es relleix a partir de les diverses mirades que el contemplen.

- Per una política que aposta per una ciutadania inclusiva, emparada en l'exigència d'una igualtat de drets i deures per a tothom, i també d'una igualtat d'oportunitats socials i de compartir uns valors fonamentals i democràtics que són la base de la convivència.

- Per la llengua pròpia de Catalunya, el català, instrument cabdal per garantir la cohesió i vehicle principal i comú per articular el diàleg intercultural en un marc de diversitat plurilingüe.

Propostes vinculades a tres eixos d'acció

La formulació de propostes parteix d'un marc conceptual format per tres dimensions, que tenen la finalitat última de garantir la cohesió social en el marc de l'educació intercultural: la dimensió cultural, que respon a la idea de la ciutat com a generadora d'oportunitats culturals que faciliten l'intercanvi; la dimensió social i educativa, vinculada a la idea de la igualtat d'oportunitats i la promoció educativa, i la dimensió identitària, que té relació amb com la diversitat cultural sacseja el sentiment de pertinença.

Eix 1. Polítiques de reconeixement

Impulsar dinàmiques de treball en xarxa en àmbits territorials de la ciutat per afavorir processos de coneixement i reconeixement des d'una quotidianitat d'espais compartits.

- Desenvolupar polítiques públiques que tinguin en compte la xarxa civil formada per entitats i associacions en un escenari de coresponsabilitat i de lideratge compartit.

- Assegurar la transversalitat i la coordinació interinstitucional per tal de garantir l'eficàcia i l'eficiència en les intervencions socials i educatives.

- Fomentar una cultura de treball en xarxa per assolir el reconeixement, que passa per la identificació d'objectius comuns i compartits i l'impuls d'estratègies per aconseguir-los. Això significa definir un projecte comú per créixer junts i disposar d'espais per fer-ho.

- Vetllar per la participació en la xarxa associativa de la ciutat de les persones nouvingudes com a fórmula per a l'apoderament d'aquestes persones a fi que puguin incidir en la seva realitat quotidiana personal i col·lectiva.

- Dur a terme un profund procés de sensibilització ciutadana que afecti les diverses activitats i els plans que es desenvolupen a la ciutat des de diferents àmbits, que promogui la percepció del fet migratori i la diversitat cultural com a repte i oportunitat alhora.

Eix 2. Polítiques de promoció

Establir una estratègia de treball educatiu integral amb joves per facilitar la seva promoció social i professional.

- Reconèixer i potenciar la funció dels centres educatius com a espais de referència de les persones nouvingudes, especialment durant els moments de l'arribada i l'acollida, vinculant les seves accions a plans d'acollida més amplis (barri i ciutat) per assegurar una atenció integral. Aquesta mesura cal concretar-la en algunes accions ja en funcionament (com ara «Temps de barri, temps educatiu compartit») i amb alguns agents educatius (com ara tècnics de barri i d'educació).

- Incrementar l'èxit escolar i la continuïtat en els estudis postobligatoris de tothom com a element clau per afavorir la inclusió social en una societat que aposta per una educació al llarg de la vida.

- Vetllar per uns processos de transició escola-treball des d'un vessant d'atenció integral.

- Garantir que la cultura escolar prevegi processos d'orientació al llarg de tota l'escolaritat.

- Incrementar i repensar les propostes de lleure educatiu, de les associacions en general i d'oci adreçades als joves per tal que hi participin de manera activa i es comprometin amb el seu entorn social i cultural.

- Donar suport real a la tasca educativa de les famílies creant espais de formació i d'intercanvi, en relació amb l'escolarització i la promoció del seus

fills i filles, i considerant el potencial associatiu de les AMPA.

Eix 3. Polítiques culturals

Fomentar processos educatius interculturals i inclusius per construir una ciutat gresol de cultures que parteix de la seva història i es projecta en el futur.

- Fer visible la diversitat d'expressions culturals del món en la programació d'activitats de la ciutat i fomentar la creació d'espais compartits per superar l'etnocentrisme i la visió folklòrica d'altres cultures.

- Desenvolupar propostes per desvetllar l'interès per les festes, tradicions i manifestacions culturals de la societat d'acollida, estimulant la participació activa de la ciutadania en general i de persones o col·lectius immigrants en particular.

- Corregir les desigualtats en l'accés a la programació cultural i promoure els intercanvis entre grups culturals de persones immigrades i professionals de la cultura autòctons.

- Desenvolupar al màxim les possibilitats dels grans equipaments culturals i dels equipaments culturals de proximitat perquè assumeixin el repte d'adaptar la seva programació a un públic culturalment divers.

- Facilitar, des de l'escola i des dels altres agents educatius i socials del territori, l'accés als equipaments culturals de la ciutat —especialment per a l'alumnat nouvingut— i a productes culturals que afavoreixin la interculturalitat.

- Fomentar la lectura entesa com a lleure i com a instrument d'inclusió social.

- Promoure l'ús dels diferents llenguatges d'expressió i de comunicació, i l'esport, com a pràctiques d'inclusió i cohesió social.

- Promoure el coneixement i l'intercanvi entre diferents territoris per facilitar les relacions interculturals a la ciutat.

Propostes de marc general

- Compromís de tots els agents polítics, econòmics i socials i dels mitjans de comunicació per a la construcció d'una imatge social positiva i realista del fet migratori i de la diversitat cultural, en benefici de la convivència i la cohesió social.

- Compromís de les polítiques públiques i de la societat en conjunt per incrementar les competències interculturals de la ciutadania en general i dels agents socials i el professorat en particular, des d'una perspectiva multidimensional: polítiques culturals, educatives, de comunicació, etc.

- Compromís social per garantir el dret a l'educació per a tothom, vetllant perquè la igualtat d'oportunitats vagi acompanyada també d'oportunitats per a la igualtat.

- Garantir que la població escolar de cada centre sigui representativa de la població general del territori al qual pertany, seguint criteris d'equitat i d'escola de proximitat.

Fer del barri la unitat bàsica de construcció de la cohesió social entre

ciutadans i ciutadanes d'orígens diversos. Aspirem que la futura Llei d'educació de Catalunya permeti les condicions òptimes per al desplegament de totes aquestes propostes. Volem una ciutat que es construeixi des de l'afectivitat i des de l'efectivitat, que s'estimi a si mateixa perquè valora i reconeix la diversitat, i que procuri dur a terme estratègies diverses per assumir els reptes que això planteja. Per tant, volem una educació que esdevingui motor de ciutadania plural, inclusiva i que converteix aquesta diversitat en el tresor més preuat que Barcelona posseeix per construir un futur més humà i digne per a tothom.

IX Jornades del Projecte Educatiu de Ciutat
Barcelona, 2 de desembre de 2008